

**Program ochrony zasobów genetycznych
bydła rasy białogrzbiatej**

Historia rasy

Z opracowań Pruskiego (1967), Pająka (1968), Nowickiego (1997) wynika, że w wieku XIX na ziemiach polskich hodowano wiele ras bydła: czarno-białą holenderską, simentalską, oldenburską, wyżynną czerwoną świętokrzyską, a także bernery, pinzgauery, szwyce, shorthorny, srebrzyste holendry, czarne i czerwone nadburzańskie, wschodnie fryzy (czerwono-białe), vogthändery, białogrzbiety, nizinne żuławskie, czerwono-białe. Pogłowie bydła składało się więc z różnych miejscowych typów przekrzyżowanych zarówno pomiędzy sobą jak i ze sprowadzonymi rasami zachodnioeuropejskimi.

Prof. Pruski (1967) podaje, że z nazwą "białogrzbiety" spotykamy się w opisie bydła dokonany przez Jana Ostromęckiego w 1903 r. Autor ten podzielił bydło krajowe na dwie grupy:

- bydło czerwone polskie,
- bydło wyprowadzające swe pochodzenie od tura "*Bos primigenius B*". Bydło to nazywa: żuławskim, białogrzbietami, czasami nadwiślańskim, powiślańskim, nadświdrzańskim, nadburzańskim. Bydło to posiadało charakterystyczną maść tzn. było ono na ogół srokate, najczęściej biało-czarne, czerwono-srokate, a rzadziej sino (popielato)-srokate.

W podręczniku "Zarys chowu bydła" prof. J. Pająk (1968) podaje, że "na terenach nad Bugiem, Sanem i Narwią, a zwłaszcza nad dolną Wisłą, ukształtował się odrębny typ bydła i można go traktować jako grupę rasową, przyjmując dla całego tego pogłowia starą nazwę - bydło nadwiślańskie".

Z nazwą tego bydła spotykamy się już w pracy Gunthnera z 1853 r. Również u Kleckiego (1906-1908) spotyka się nazwę bydła "powiślańskie" i "nadwiślańskie". W sprawozdaniu z ankiety podjętej w 1899 r. przez Sekcję Rolną w celu zbadania stanu hodowli bydła w Królestwie Polskim, a opracowanym przez Stanisława Chaniewskiego, w opisie krajowego bydła Guberni Warszawskiej znajduje się wzmianka o bydle "powiślańskim". W Encyklopedii Rolniczej wydanej w 1872 r. w Warszawie T. Chłapowski w artykule pt. "Bydło" pisze: "na Powiślu między granicą pruską a Warszawą spotyka się rasę bydła do żuławskiej trochę podobną, mleczną i pięknej postawy". Z nazwą bydła nadwiślańskiego, względnie nadwiślańskich białogrzbietów spotkać się można w artykułach A. Nietkowskiego publikowanych w Gazecie Rolniczej w latach 1901-1906.

Co do pochodzenia tego bydła nie ma jednoznaczności. Przewijają się 2 tezy, tzn., że jest to bydło przebywające na tym terenie od niepamiętnych czasów (podobnie jak bydło polskie czerwone) lub, że przed wiekami przywędrowało do Polski z okolic Bałtyku. Jedna i druga teza potwierdza jednak, że jest to bydło od wieków bytujące na tych terenach, doskonale wykorzystujące paszę i wytrzymałe na trudne miejscowe warunki. Prawocheński (1926) przypuszcza, że białogrzbiety pochodzą od prymitywnego bydła zamieszkującego kiedyś północny-wschód Europy, a w charakterystycznym umaszczeniu widzi on pośrednią fazę w procesie "bielenia umaszczenia", co spotyka się również u innych ras.

Według Sprawozdania Izb Rolniczych na przełomie 1935/36 r. na terenie działania Lubelskiej Izby Rolniczej znajdowało się 6,1% krów rasy "białogrzbiety".

W podręczniku prof. J. Pająka (1968), autor podaje, że "obecnie pewna ilość tego bydła występuje jeszcze w woj. białostockim oraz w pow. radomskim i ostrowskim woj. kieleckiego, ponadto zaś w północnej części woj. lubelskiego i północno-wschodniej części woj. warszawskiego". W podręczniku prof. E. Sasimowskiego (1983) autor stwierdza, że "białogrzbiety w Polsce nie należały do ras popieranych i objętych rejonizacją, ale w środkowo i północno-wschodniej części kraju są jeszcze spotykane w masowym pogłowie bydła".

W podręcznikach profesorów W. Pruskiego (1967), J. Pająka (1968) i E. Sasimowskiego (1983) w opisie budowy białogrzbietów zawarte są między innymi takie stwierdzenia: Budowa bydła nadwiślańskiego jest swoista, odróżniająca je od bydła polskiego czerwonego i nizinnego czarno-białego. Znamionują je następujące cechy budowy: łeb ciężki, skrzyniasty, oczodoły o wysklepionym obramowaniu, szyja długa z wyraźnym podgardlem, tułów długi o dość głębokiej, ale wąskiej piersi, zad często pochyły lub dachowaty, ogon wysoko osadzony, kończyny krótkie, tylne często o postawie szablastej. Wymię ma zawieszenie brzuszne, co zapewnia dobry jego rozwój i uniezależnia od szerokości miednicy oraz rozstawienia tylnych kończyn, umożliwia zatem osiągnięcie wysokiej mleczności bez większej zmiany budowy zwierzęcia.

Białogrzbiety, jak sama nazwa wskazuje, charakteryzuje biały pas, wąski na kłębie a rozszerzający się ku zadowi, gdzie obejmuje całą szerokość miednicy. Brzeg barwnego obrzeżenia jest nieregularnie poszarpany, a że boki tego bydła są najczęściej umaszczone czarno lub czerwono, Moczarski (1907) nazwał je "boczystym". Umaszczenie białogrzbietów dziedziczy się bardzo silnie.

Wykonane w latach 1953-1955 pomiary biometryczne bydła polskiego czerwonego w ośrodku mazowieckim przez W. Krotowa i bydła nadwiślańskiego z doliny Biebrzy przez J. Pająka (1968) wykazują zgodność wymiarów bydła nadwiślańskiego (białogrzbietów) z wymiarami bydła czerwonego polskiego. Autorzy tłumaczą to podobnymi warunkami bytowania bydła krajowego.

Pod względem cech użytkowości mlecznej i mięsnej białogrzbiety zajmowały na ogół pośrednie miejsce między bydlęciem czerwonym polskim a nizinnym czarno-białym. Prof. E. Sasimowski (1983)

podaje, że "wśród rolników indywidualnych bydło to cieszyło się dobrą opinią jako wydajne i dobre do utrzymania".

Jak podaje prof. J. Pająk (1968) w latach 1953-1955 w wielu gromadach w dorzeczu Biebrzy spotykało się jeszcze dość często bydło nadwiślańskie. W niektórych miejscowościach stanowiło ono nawet w granicach 20-30% całego pogłowia. Ostatnim, który interesował się bydłem biało-grzbietym w Polsce w latach sześćdziesiątych był Prof. Jan Pająk z SGGW w Warszawie. W późniejszym okresie bydło to nie było wyróżniane jako odrębna rasa, w konsekwencji czego zostało uznane za wymarłe. Bydło biało-grzbiete przetrwało na Litwie i jest wymieniane jako rasa zasługująca na ochronę zasobów genetycznych.

Uzasadnienie konieczności ochrony

Spotykane jeszcze sporadycznie w chowie masowym w rejonie nadburzańskim sztuki bydła biało-grzbietego są ostatnimi przedstawicielami drugiej, obok bydła polskiego czerwonego, rasy krajowej tego gatunku.

Według informacji uzyskanej od rolników, którzy jeszcze utrzymują bydło biało-grzbiete, odznacza się ono właściwościami cechującymi populacje autochtoniczne, takimi jak: duża odporność i zdrowotność, długowieczność, bardzo dobra płodność, lekkie porody, duża żywotność cieląt i łatwość ich odchowu. Istotne znaczenie ma też doskonałe przystosowanie tego bydła do trudnych warunków środowiska, niewybredność w doborze pasz, zdolność do ograniczania wydajności umożliwiająca przetrwanie sezonowych niedoborów paszowych, jak też dość szybkie regenerowanie utraconej kondycji. Cechy te powodują, że bydło tej rasy jest dobrze przystosowane do trudnych warunków bytowania i produkcji (np. na Polesiu). Nie było badań, które charakteryzowałyby dokładnie wydajność bydła nadwiślańskiego, nie mniej w opinii prof. J. Pajaka (1968) krowy te odznaczają się stosunkowo korzystnym stosunkiem białka do tłuszczu w mleku.

W strukturze rolnej drobnych gospodarstw położonych w obszarach, gdzie naturalne warunki nie sprzyjają intensywnemu sposobowi produkcji rolnej np. na obszarach chronionych (Poleski, Biebrzański i Narwiański Park Narodowy itp.) biało-grzbiety mogą być konkurencją wobec ras wysoko produkcyjnych. W tych bowiem warunkach rasy intensywne nie mogą wykazać swych dużych walorów użytkowych, a tym samym nie zapewniają lepszej opłacalności produkcji.

Wartościowe cechy biało-grzbietów są związane z założeniami genetycznymi ich protoplastów i stanowią między innymi o dużej wartości tego bydła dla zachowania bioróżnorodności gatunku. Konieczność restytucji, a następnie ochrony zasobów genetycznych tej rodzimej rasy wynika również z jej wartości dla narodowej kultury rolniczej. Stanowi ona cenny materiał dla rolnictwa ekologicznego, nie tylko w znaczeniu biologicznym, ale także krajobrazowym i etnograficznym.

Populacja biało-grzbietów zlokalizowana w rejonie nadbużańskim i na Podlasiu do 2004 r. liczyła około 100 sztuk. Stworzyło to możliwość rozpoczęcia prac nad restytucją tej rasy i uratowaniem jej od

całkowitego wyginięcia. W przyszłości możliwe będzie rozwinięcie regionalnej współpracy z krajami, w których bydło w tym typie nadal występuje (Litwa, zachodnia Białoruś i Ukraina).

1. Cele programu

Program ochrony zasobów genetycznych ma na celu:

- 1) odtworzenie i zachowanie populacji dawnego bydła biało- i czarno- i czerwono- i szary- i białogrzbietego, o docelowej liczebności około 500 krów,
- 2) dążenie do utrzymania jak największej zmienności genetycznej,
- 3) odtworzenie i stabilizację cech fenotypowych i genetycznych dawnego bydła biało- i czarno- i czerwono- i szary- i białogrzbietego.

Prace hodowlane prowadzone będą w kierunku odtworzenia-i zachowania typowych cech tego bydła, takich jak: doskonałe przystosowanie do trudnych warunków środowiskowych, duża odporność i zdrowotność, bardzo dobra płodność, lekkie porody, duża żywotność cieląt i łatwość ich odchowu, przy jednoczesnej poprawie cech budowy (szczególnie budowy nóg i wymienia) oraz wydajności i zawartości białka w mleku.

Wzorzec budowy bydła biało- i czarno- i czerwono- i szary- i białogrzbietego:

1. **wysokość w krzyżu:** krowy dorosłej ok. 130 cm, buhaja dorosłego ok. 140 cm.
2. **sylwetka:** kształt ciała zbliżony do prostokąta, buhaje - żebra długie, szeroko rozstawione i dobrze wysklepione.
3. **umięśnienie:** wypukłe.
4. **głowa i szyja:** głowa ciężka, skrzyniasta, oczodoły o wysklepionym obramowaniu, szyja długa z wyraźnym podgardlem.
5. **barki:** dobrze umięśnione, dobrze przylegające łopatki, wyrostki grzbietowe kręgosłupa lekko wystające ponad łopatki.
6. **klatka piersiowa:** dobrze wysklepiona, nieco szersza w części tylnej, żebra szeroko rozstawione, kości żeber zaokrąglone długie, połączone łagodnie z łopatkami.
6. **brzuch:** głęboki i pojemny.
7. **grzbiet:** szeroki i prosty, prosta i szeroka partia lędźwiowa, umięśnienie dobrze zaznaczone.
7. **zad:** lekko nachylony, długi, szeroki, dobrze umięśniony, profile mięśni zwłaszcza udowych wypukłe, prosta nasada ogona.
8. **nogi:** kończyny krótkie, silne i prawidłowo ustawione, o silnej kości i wyrazistych stawach, prawidłowy kąt stawu skokowego i pięcynowego, wysoka piętka racicy, racica lekko rozwarta.
9. **wymię:** pojemne, zawieszenie tylne wysokie i szerokie, zawieszenie przednie wyraźnie wysunięte do przodu, dobrze połączone z powłokami brzuszными, o cienkiej skórze, delikatnie owłosionej z wyraźnie zaznaczonymi żyłami mlecznymi, równomiernie rozwiniętymi

ćwiartkami, strzyki centralnie rozmieszczone na ćwiartkach, pionowo ustawione, cylindryczne; wymię czyste bez dodatkowych strzyków i przystrzyków.

10. **ogólny wygląd:** harmonijna, proporcjonalna budowa, u krów o nieco lepiej zaznaczonych cechach mlecznych, lecz równocześnie o dobrym umięśnieniu, u buhajów wykazująca cechy męskie, wigor, siłę; skóra średniej grubości, pokryta błyszczącą, jedwabista sierścią, umięśnienie wypukłe, profile mięśni dobrze zaznaczone, drugorzędne cechy płciowe wyraźnie zaznaczone.
11. **umaszczenie:** niejednolite, czarne, rzadziej czerwone z białym pasem na grzbiecie, wąskim na kłębie i rozszerzającym się ku zadowi, brzeg barwnego obrzeżenia nieregularny "poszarpany", brzuch i wewnętrzna strona nóg często łaciate lub mocno nakrapiane; na głowie przynajmniej czoło o umaszczeniu białym i koniecznie ciemna śluzawica. Niedopuszczalne umaszczenie jednolite całej głowy (biała, czarna lub czerwona).
12. **średnia wydajność mleczna** populacji chronionej około 4 000 kg za laktację, przy zawartości tłuszczu 3,8-4,0%, i białka 3,2-3,4% .

2. Zakres prowadzenia oceny wartości użytkowej zwierząt niezbędny dla realizacji programu

2.1. Ocenie wartości użytkowej podlegać będą krowy, które rozpoczęły pierwszą lub pierwszą znaną laktację. Ocena prowadzona będzie zgodnie z obowiązującymi przepisami dla bydła typu użytkowego mięsno-mlecznego i będzie obejmować:

- 1) użytkowość mleczną na podstawie próbnych udojów,
- 2) użytkowość rozplodową,
- 3) ocenę cech funkcjonalnych.

2.2. Oceny wartości użytkowej krów rasy białogrzbietych objętych programem dokonuje podmiot upoważniony do prowadzenia oceny wartości użytkowej bydła zgodnie z przyjętą metodyką.

2.3. Hodowca zobowiązany jest do prowadzenia zeszytu hodowlanego i przekazywania do Instytutu Zootechniki PIB raz w roku zapisywanych informacji wraz ze zgłaszanym „Wykazem zwierząt objętych programem ochrony”. Instytut będzie zbierał, gromadził i przetwarzał uzyskane od hodowców informacje na temat zdrowotności zwierząt, w tym stwierdzonych klinicznych przypadków mastitis, metritis, przebytych chorób (kwasica, ketoza, stłuszczenie wątroby, przemieszczenie trawieńca, wzdęcie żwacza i inne) lub powikłań poporodowych (porażenie poporodowe, zatrzymanie łożyska i inne).

3. Wielkość populacji biorącej udział w programie

Z obserwacji poczynionych przez pracowników Katedry Hodowli Bydła AR w Lublinie oraz pracowników OSHZ w Białymstoku wynika, że w 2000 r. na Polesiu oraz na terenie woj. podlaskiego

występowały jeszcze pojedyncze sztuki bydła w typie białogrzbietów. Zidentyfikowano około 100 sztuk takiego bydła. Bydło z rejonu Polesia zostało opisane w pracy magisterskiej Mgr Ewy Ochab pt. "Analiza możliwości zachowania jako rezerwy genetycznej utrzymywanych w gospodarstwach indywidualnych wschodniej Polski tzw. Białogrzbietów", którą wykonała pod kierunkiem prof. Zygmunta Litwińczuka i obroniła na Wydziale Biologii i Hodowli Zwierząt AR w Lublinie w 2000 r.

W oborze założycielskiej stanowiącej przyszłe centrum hodowli bydła białogrzbietego zlokalizowanej w Rolniczym Zakładzie Doświadczalnym w Uhrsku (pow. Włodawa) w 2005 r. znajdowało się 15 krów, 14 jałówek i 6 buhajów. Docelowo w gospodarstwie tym może być utrzymywanych około 60 krów z przychowkiem. Zwiększanie liczebności stada będzie dokonywane poprzez odchów własny oraz wykup z terenu najbardziej wartościowych zwierząt (krów, jałówek, buhajów) o potwierdzonej badaniami cytogenetycznymi odrębności genetycznej. Odchowywane w przyszłości w tym gospodarstwie jałówki będą kierowane do wytypowanych gospodarstw deklarujących chęć uczestnictwa w programie (głównie na terenie woj. podlaskiego i na Polesiu). Powiększanie liczebności populacji krów objętych programem ochrony bydła białogrzbietego realizowane będzie sukcesywnie, w miarę możliwości pozyskania materiału odpowiadającego wymaganiom programu.

W 2009 roku liczba zwierząt bliska była 200 sztukom w 30 stadach objętych programem.

W miarę rozwoju liczebności populacji przewidywane jest utworzenie 2 rejonów hodowlanych o docelowej liczebności około 200-250 krów w każdym.

4. Metody hodowlane

4.1. Materiał żeński pochodzący z planowanych kojarzeń i odpowiadający wzorcowi rasy oraz spełniający inne warunki programu powinien być odchowywany i przeznaczany na remont stada własnego i innych stad biorących udział w programie, a także na zakładanie nowych stad. Materiał żeński jest, w miarę zapotrzebowania, rozprowadzany głównie na terenie i w otulinie Poleskiego i Biebrzańskiego Parku Narodowego, a więc w rejonie naturalnego występowania tej rasy.

4.2. Z odpowiednio kojarzonych par rodzicielskich urodzone buhajki kwalifikowane są do odchowu, a następnie po ocenie osobniczej, buhajki wytypowane na podstawie cech fenotypowych (umaszczenia i cech budowy) kierowane są do rozrodu.

4.3. Pochodzenie buhajów zakwalifikowanych do uczestnictwa w programie ochrony będzie potwierdzane badaniem grup i białek krwi lub badaniem innych markerów genetycznych dokonanych przez uprawnione laboratorium. Wyniki będą podawane w dokumentacji hodowlanej.

4.4. W początkowym okresie do rozrodu w stadach uczestniczących w programie stosowane będą buhaje wpisane do rejestru i zakwalifikowane do udziału w programie. Po otwarciu księgi dla buhajów do rozrodu wykorzystywane będą buhaje wpisane do księgi.

4.5. W stadach uczestniczących w programie do rozrodu używane są buhaje wpisane do księgi i zakwalifikowane do udziału w programie oraz nasienie buhajów zgromadzone przez Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie. Buhaje są wybierane na podstawie cech fenotypowych, pochodzenia, wyniku oceny typu i budowy. Kwalifikacji buhajów do rozrodu na podstawie listy buhajów wytypowanych przez prowadzącego księgę dokonuje Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych bydła powołana przez Instytut Zootechniki PIB.

4.6. W stadach objętych programem dopuszcza się stosowanie buhajów do krycia naturalnego po uzyskaniu przez nie wpisu do księgi i zgłoszeniu przez hodowcę na piśmie do Instytutu Zootechniki PIB (wraz z pełną dokumentacją dotyczącą buhaja, tj.: zaświadczeniem potwierdzającym wpis do księgi, oceną typu i budowy, świadectwem rodowodowym, ekspertyzą stwierdzającą pochodzenie oraz badaniami weterynaryjnymi). Instytut na piśmie wyraża zgodę na używanie konkretnego buhaja w danym stadzie.

4.7 Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych bydła dokonuje ostatecznej akceptacji matek buhajów spośród krów wybranych przez podmiot prowadzący księgę na podstawie analizy ich pochodzenia, wyniku oceny typu i budowy oraz wydajności.

Kryteriami wyboru przyszłych matek buhajów będą:

- pochodzenie krowy,
- spełnianie wymagań wzorca rasy,
- wyniki oceny typu i budowy,
- wyniki oceny wartości użytkowej.

Sposób doboru zwierząt do kojarzeń

Podstawą doboru zwierząt do kojarzeń jest ich pochodzenie – dobór powinien być prowadzony w taki sposób aby unikać wzrostu spokrewnienia. Zaleca się, aby kojarzone zwierzęta nie posiadały wspólnego przodka w pokoleniu rodziców i dziadków.

Hodowca informowany jest na piśmie przez prowadzącego księgę o tym, jakie buhaje dopuszczone są do stosowania w danym rejonie dla krów objętych programem ochrony. Wybierając buhaja hodowca musi brać pod uwagę wszystkie warunki programu, gdyż ponosi pełną odpowiedzialność za kojarzenia w swoim stadzie.

Sposób wykorzystania materiału biologicznego

Nasienie buhajów w ilości niezbędnej do realizacji programu oraz do utworzenia rezerwy genetycznej będzie pobierane, przechowywane i rozprowadzane przez podmioty prowadzące

działalność w zakresie pozyskiwania, konfekcjonowania, przechowywania i dostarczania nasienia, zgodnie z obowiązującymi przepisami, w uzgodnieniu z Instytutem Zootechniki PIB oraz prowadzącym księgę.

Dopuszcza się użycie nasienia buhajów rasy białogrzbieter do unasielenia krów tej rasy w stadach nie objętych programem, pod warunkiem, że nie wpłynie to na prawidłowość rozrodu w populacji chronionej.

Zakres kriokonserwacji materiału biologicznego

Od każdego buhaja zakwalifikowanego do udziału w programie ochrony jest pobierane i zamrażane minimum 200 porcji nasienia stanowiącego rezerwę genetyczną oraz odpowiednia ilość porcji nasienia niezbędna do realizacji programu ochrony i do udostępnienia poza program. Nie dotyczy to buhajów zakwalifikowanych do krycia naturalnego. Nasienie stanowiące rezerwę genetyczną zostanie przekazane i zdeponowane w Banku Materiału Biologicznego Instytutu Zootechniki – PIB w Balicach.

W miarę możliwości od wybitnych krów wytypowanych przez prowadzącego księgę będą pobierane i zamrażane komórki jajowe i zarodki. Materiał biologiczny stanowiący rezerwową pulę genów deponowany jest w Banku Materiału Biologicznego Instytutu Zootechniki PIB w Balicach.

Podstawy organizacyjne realizacji programu

Programem ochrony zasobów genetycznych bydła białogrzbietero mogą być objęte zwierzęta wytypowane na podstawie oceny fenotypu przez pracownika Podmiotu prowadzącego księgę dla bydła rasy białogrzbietero. Do udziału w programie będą mogły być zakwalifikowane krowy, które:

- są wpisane do księgi,
- są poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami,
- charakteryzują się umaszczeniem i cechami budowy zgodnymi ze wzorcem rasy określonym w programie ochrony,
- pochodzą po rodzicach objętych programem ochrony lub odznaczają się potwierdzoną badaniami odrębnością genetyczną konieczną w wypadku braku udokumentowanego pochodzenia.

Zaleca się, aby pierwsze zacielenie miało miejsce w wieku 14-16 miesięcy. Nie będą przyjmowane do programu krowy kryte wcześniej niż w wieku 13 miesięcy.

Podmiot prowadzący księgę dla bydła białogrzbietero będzie typował zwierzęta do udziału w programie.

Wstępnej kwalifikacji do udziału w programie podlegać będą również jałówki cielne przeznaczone na remont stada. Jałówki te wejdą do programu po wycieleniu i objęciu oceną wartości użytkowej w miejsce zwierząt wybrakowanych.

Liczebność stada zgłaszanego do programu ochrony nie może być mniejsza niż 4 krowy, w szczególnych przypadkach, gdy liczebność będzie niższa niż wymagana, koordynator na prośbę hodowcy wydaje pisemną decyzję o wstrzymaniu rozwiązania umowy do czasu uzupełnienia liczebności stada.

Ostatecznej kwalifikacji stad i zwierząt, zgodnie z obowiązującą procedurą, dokonuje koordynator IZ PIB na podstawie wniosku hodowcy, po zaopiniowaniu przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych bydła.

Wykazy krów zakwalifikowanych do udziału w programie są przekazywane do prowadzącego księgę oraz podmiotu upoważnionego do prowadzenia oceny wartości użytkowej bydła oraz do stacji unasienniania.

Program realizowany będzie wspólnie przez:

1. hodowcę - właściciela stada bydła białogrzbiatego,
2. Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie - podmiot prowadzący księgę dla bydła rasy białogrzbiatej,
3. Instytutu Zootechniki Państwowego Instytut Badawczy koordynujący działania w zakresie ochrony zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich
4. Polską Federację Hodowców Bydła i Producentów Mleka – podmiot prowadzący ocenę wartości użytkowej.

Zasady wzajemnej współpracy określone będą w porozumieniu zawartym pomiędzy tymi podmiotami.

Zasady uczestnictwa hodowców w programie ochrony określa umowa zawarta pomiędzy hodowcą - właścicielem stada, a Instytutem Zootechniki PIB, który koordynuje program ochrony zasobów genetycznych. Niniejszy program ochrony jest integralną częścią umowy, którego postanowień hodowca zobowiązuje się bezwzględnie przestrzegać.

W przypadku naruszenia zasad zawartych w programie ochrony, w tym również używania w rozrodzie buhaja niedopuszczonego do udziału w programie, koordynator udziela pisemnego upomnienia hodowcy, natomiast w przypadku rażącego naruszenia zasad rozwiązuje umowę z hodowcą w trybie natychmiastowym. Hodowcy przysługuje odwołanie w terminie 7 dni od dnia otrzymania decyzji.

Podmioty zaangażowane w realizację programu będą zabiegały o uzyskanie środków finansowych na jego realizację z programów rolnośrodowiskowych, ze środków budżetowych przeznaczonych na dotacje przedmiotowe dla podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa, projektów badawczych placówek naukowych oraz ze źródeł pozarządowych.

W celu rozwoju hodowli białogrzbietów realizatorzy programu prowadzić będą działania w kierunku promocji unikalnych walorów tego bydła oraz jego przydatności do pielęgnacji krajobrazu na obszarach chronionych, a także propagowanie jego chowu, przede wszystkim w gospodarstwach, w których produkcja oparta jest na rolnictwie proekologicznym, w gospodarstwach agroturystycznych oraz na obszarach chronionego krajobrazu, gdzie mamy do czynienia z rozwojem turystyki.

Nadzór nad realizacją oraz ocena efektywności działania programu

Nadzór merytoryczny nad realizacją programu ochrony sprawuje Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych bydła powoływana i działająca przy Instytucie Zootechniki PIB, która przeprowadza okresową (co roczną) ocenę efektywności programu w odniesieniu do zwiększenia i utrzymania liczebności populacji oraz ostatecznie akceptuje przedstawiane przez prowadzącego księgi listy matek buhajów oraz buhajów przeznaczonych do rozrodu w stadach objętych programem.

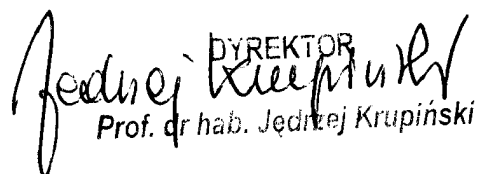
Zwierzęta, które zostały zakwalifikowane do programu ochrony przed wejściem w życie zarządzenia Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB nr   w dalszym ciągu objęte są ochroną, natomiast hodowców obowiązuje przestrzeganie Programu ochrony zasobów genetycznych niniejszej treści.

Opracowanie programu:

prof. dr hab. Zygmunt Litwińczuk
dr inż. Witold Chabuz
dr inż. Anna Majewska

Program jest modyfikacją programu z 2003 roku, który został pozytywnie zaopiniowany przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych bydła działającą przy Instytucie Zootechniki PIB oraz przyjęty przez Radę Naukową IZ PIB na posiedzeniu w dniu 10 grudnia 2003 roku. Późniejsze zmiany związane z wdrażaniem programów rolnośrodowiskowych zostały przyjęte przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych bydła działającą przy Instytucie Zootechniki oraz przyjęte przez Radę Naukową IZ PIB. Kolejne zmiany zostały przyjęte przez Grupę Roboczą w dniach 16 stycznia i 9 grudnia 2009 r. oraz 16 czerwca 2010r. oraz zaakceptowane przez Radę Naukową IZ PIB na posiedzeniach w dniach 22 kwietnia 2009 r. oraz 24 listopada 2010 r.

**Wprowadzono zarządzeniem
Dyrektora Instytutu Zootechniki
Państwowego Instytutu Badawczego
Nr 9/11 z dnia 18.03. 2011 r.**

DYREKTOR
Prof. dr hab. Jędrzej Krupiński